

Velen zullen bekend zijn met de geografische legpuzzel in het dorp Baarle. Baarle is een tweelingplaats: ze bestaat uit de Nederlandse gemeente Baarle-Nassau (6.500 inwoners) en de kleinere Belgische gemeente Baarle-Hertog (2.100 inwoners). Bovendien is Baarle versnipperd door enclaves. Er liggen 22 Belgische enclaves in en om het dorp en in enkele van deze liggen weer zeven Nederlandse exclaves. Dit enclavenetwerk vormde vroeger een levendig smokkelgebied.

Smokkelen is een niet-onnatuurlijke respons van mensen die in hun economisch handelen worden beperkt door politieke, fiscale en handelsgrenzen. Het lijkt bijna vanzelfsprekend dat smokkelen voor het openstellen van de grenzen in een plaats als Baarle een populaire bezigheid was: vele grensovergangen impliceren veel smokkelverkeer. Aanvankelijk werd in Baarle met name zout gesmokkeld, later boter en ten slotte tabakswaaren, koffie en benzine. Daarbij werd onder andere gebruik gemaakt van zogeheten 'internationale huizen', die een deur op zowel Nederlands als Belgisch grondgebied hebben. Ook profiteerde men van het dagelijkse grensverkeer door 's morgens naar de bank te gaan om geld te wisselen en het 's avonds weer terug te brengen en het opnieuw te wisselen. Zo kon men eenvoudig bescheiden winsten maken.

De tijd van smokkelen als bijverdienste is in Baarle echter reeds lang achter de rug. Nadat de Benelux werd opgericht en het Europese integratieproces in een stroomversnelling raakte, zijn de prijsverschillen tussen Nederland en België sterk verkleind. De gezamenlijke markt heeft de concurrentie verminderd en winstmogelijkheden voor grensbewoners in Baarle en elders beperkt. De bijzondere grensoverschrijdende samenwerking tussen Baarle-Nassau en Baarle-Hertog kan tegenwoordig zelfs beschouwd worden als een lichtend voorbeeld van Europese eenwording.

Smokkelen is heden ten dage een bijzonder onderdeel van Baarles patrimonium. De toeristische aantrekkingskracht van Baarle hangt

onder meer samen met de vele enclaves en het bijbehorende smokkelverleden. Het is begrijpelijk dat de plaatselijke autoriteiten en de Vereniging voor Vreemdelingen Verkeer (VVV) de geschiedenis uitbuiten om een groot aantal dagjesmensen en andere toeristen te verleiden om de Baarlese legpuzzel te komen bezoeken. Dit doen zij onder andere door het verspreiden van toeristische folders, met titels als 'Een onbegrensde Grenzenwandeling door Baarle' en 'Baarle: uniek en levendig enclavedorp', en het cultiveren van het smokkel-tijdperk. Er is een aan het smokkelverleden opgedragen standbeeld, een smokkelmuseum en fietsroutes met namen als 'Enclaveroute' en 'Smokkelaarsroute'. Deze routes, die de fietsers kriskras door de omgeving van Baarle en haar ingewikkelde netwerk van enclaves leidt, zijn erg populair. Het smokkelverleden blijkt een spannende en interessante aanvulling op het Baarlese natuurschoon.

AGORA heeft een minstens zo spannend en interessant themanummer samengesteld over de sociaal-geografische aspecten van uiteenlopende vormen van smokkel. Fysieke routes en de sociale netwerken die deze mogelijk maken staan daarbij centraal. Naast de selectie themagerelateerde artikelen vindt men drie variabijdragen. Thea Dukes schrijft over de mythe van de 'zwarte revolutie' in de Amsterdamse Bijlmer, die tien jaar geleden uitbrak naar aanleiding van de eerste generatie URBAN-programma's. Marjolijn van der Klis schrijft over haar promotieonderzoek naar het gescheiden wonen van hoogopgeleide tweeverdieners. Tot slot werpen Helen Kruythoff, Marco van der Land, Gelske van Daalen en Wenda van der Laan Bouma-Doff licht op de woonbeleving in achterstandswijken aan de hand van hun studie in de Spaarndammerbuurt in Amsterdam.

Redactie AGORA

Foto omslag: Even Westvang

